

2. Tresty.

a) Jsou-li předměty monopolu, ve příčině kterých přestupek byl spáchán, pojaty v prodejovou sazbu, a byla-li z nich zapravena spotřební dávka, budiž jak prodavači tak i kupci takového předmětu uložena pokuta polovičního až dvojnásobného obnosu dávky spotřební (§ 317).

b) Témuž trestu podléhá nedovolená příprava nebo spotřeba předmětů, kteréž neprávem byly odebrány z provozováren anebo prodejových skladů státních nebo z ciziny proti zapravení zákonných poplatků (§ 315).

c) Osoby k prodeji předmětů státního monopolu zřízené pozbývají tohoto oprávnění, dopustí-li se podloudnictví s předměty, k jichž prodeji jsou ustanoveny (§§ 214 a 274).

d) Majitelům pozemků nebo živnostníkům, jimž byla povolena výroba nebo příprava monopolních předmětů, budiž povolení toto odňato, dopustí-li se těžkého důchodkového přestupku v příčině monopolních předmětů, k jichž prodeji, výrobě nebo přípravě se povolení vztahuje.

e) Podomním obchodníkům, kteří byli odsouzeni pro těžký důchodkový přestupek v příčině cizího zboží nebo nedovoleného prodeje předmětů státního monopolu, budiž dovolení k podomnímu obchodu odňato (§ 274).

(Viz čl. »Sůl«, »Prach střelný«, »Tabák«.)

Mora (prodlení).

I. Pojem.

Mora jest bezprávné zadržení dlužného plnění dlužníkem nebo nepřijetí téhož věřitelem. Již římské právo činilo rozdíl mezi mora solvendi sive debitoris a mora accipiendi sive creditoris. Mora creditoris nemá ovšem pro věřitele též význam jako mora debitoris pro dlužníka, neboť tomuto vznikají z jeho prodlení nové povinnosti, kdežto věřitel svým prodlením se vydává sice nebezpečí újmy, avšak nemá nikterak oproti dlužníku snad větších povinností. Ob. obč. zák. v celku přijal zásady práva římského.

II. Prodlení dlužníkově (mora debitoris) označuje § 1333 o. o. z. v souhlase s římským právem jako průtah v placení na rozdíl od zmaření nebo vůbec odepření plnění. Dlužník tu nemusí v úmyslu smlouvy vůbec neplniti, nýbrž chce toliko splnění posunouti přes dobu splatnosti, ať již z důvodu jakéhokoli.

1. Podmínky prodlení dlužníkově:

a) Pojem »průtah« (»Verzögerung«) předpokládá vinu zavázaného a nemůže tudíž o prodlení býti řeči, jestliže dlužník bez jakéhokoli svého zavinění závazku svého nemohl splniti buď pro naprostou nemožnost plnění mezitím nastalou neb alespon pro nemožnost dočasnou (vis maior, náhoda);

b) dlužník jest v prodlení teprve od doby, kdy věřitel má právo plnění žádati, když tedy toto jest dospělé a likvidní a není-li závislé od vzájemného plnění věřitelova, jehož on zároveň nenabízí, dále není-li vázáno podmínkou posud nesplněnou atd.

c) K prodlení dlužníkově jest dále zapotřebí, aby věřitel vůbec žádného průtahu se nedopustil a tak snad je nezavinil.

d) Dle římského práva nastupuje mora debitoris teprve tehdy, když věřitel dlužníka k plnění vyzval. Zásada »dies interpellat pro homine« tudíž v římském právu ohledně prodlení neplatí. Avšak ob. o. z. přičítá dlužníku průtah, když svou vinou nedodrží platebního dne smlouvou nebo zákonem stanoveného; jen tenkrát, když doba splatnosti není vytčena, jest věřitel povinen dlužníka upomenouti a to soudně nebo mimosoudně

Další podmínkou pak jest, aby dlužník přes to, že byl upomenut, s věřitelem se nevyrovnal (§§ 1334, 1417, 904 o. o. z.).

2. Účinky prodlení dlužníkovy: Prodlení dlužníkovy má dvojitý následek; jednak zvyšuje míru jeho závazku, jednak vylučuje zánik dluhu okolnostmi, kteréž by jinak zrušení povinnosti jeho způsobily.

3. Římské právo ukládá dlužníku, jenž jest v prodlení, povinnost věřiteli nahraditi plody, jichž v mezičase dobyl a při peněžných dlužích platiti úroky z prodlení. Ob. obč. z. naproti tomu ustanovuje, že škoda, kterou věřitel prodlením dlužníkovým utrpěl, má býti nahrazena zaplacením zákonných úroků. Jsou tudíž úroky z prodlení jedině úroky zákonné, nikoli však úroky smluvené (roz. ze dne 6. prosince 1881 č. 13099 sb. 9773). Vzhledem k přesnému předpisu § 1333 o. o. z. a k dv. d. ze dne 18. ledna 1842 č. 592 sb. z. s., jenž prohlásil, že předpis tento se vztahuje na veškeré pohledávky peněžné, ať pocházejí ze zápůjčky nebo z jakéhokoli jiného důvodu právního, nikoli však na pohledávky, jichž předmětem nejsou peníze, nýbrž nějaká jiná věc nebo plnění, byť i se zakládaly na zápůjčce, naskytá se otázka, zdali věřitel kromě úroků z prodlení může žádati ještě náhradu škody, jež mu z prodlení dlužníkovy vzešla. Stubenrauch praví, že ustanovení § 1333 má ten význam, že poškozovaný musí se spokojiti jedině se zákonnými úroky, byť i mohl dokázati, že utrpěl škodu větší, kdežto roz. ze dne 16. února 1873 č. 1507 sb. 4891 konstantuje, že při průtahu ve příčině peněžného dluhu kromě úroků z prodlení má býti nahrazena též difference v kursu, čímž dává na jevo, že po případě i k jinakým nárokům náhradním dlužno přihlížeti; při tom ovšem rozhoduje spíše uvážení soudcovo než přísnost zákona.

4. Prodlením dlužníkovým neosvobozuje se věřitel od splnění svého závazku ze smlouvy, jelikož dle striktní zásady § 919 o. o. z. strana z důvodu, že druhá strana své povinnosti buď vůbec nebo náležitě nesplnila, od smlouvy odstoupiti nemůže a to ani tehda, když dlužník pro nezpůsobilost k placení s plněním jest v prodlení (roz. ze dne 23. ledna 1877 č. 8. sb. 6359).

5. O. o. z. uvádí při jednotlivých smluvních poměrech ohledně prodlení dlužníkovy předpisy zvláštní, kteréž se jeví jako úchytky z pravidla §§ 1333 a 919 o. o. z., tak na př. je-li kupec se zaplacením kupní ceny nebo s převzetím věci v prodlení, může mu prodáváč odevzdání věci odepřítí (§ 1062 o. o. z.).

Je-li nájemce, byv upomenut, se zaplacením nájemného v prodlení tak, že do uplynutí lhůty zadrželého nájemného úplně nezapřivil, může pronajímatel žádati předčasné zrušení smlouvy. (§ 1118 o. o. z.) Dle toho má pronajímatel též právo odevzdání předmětu pronajatého odepřítí, bylo-li umluveno, že celé nájemné předem má býti zapláceno a jestliže se tak nestalo (roz. ze dne 21. dubna 1864 č. 2507 sb. 1902). Z předpisu § 1052 o. o. z., že ten, kdo na odevzdání věci chce naléhati, musí prve svoji povinnost splniti nebo býti hotov ji splniti, nutně plyne, že dlužník, pokud jest v prodlení, odevzdání věci žádati nemůže. Nebyla-li objednaná práce v umluvené době vykonána, není objednatel povinen objednané věci později přijmouti (§ 1154 o. o. z.).

6. Důležitá jest otázka, zdali i koreální dlužník ručí za prodlení svého solidárního spoludlužníka. Pro tento závazek jeho lze uvéstí předpis § 1303 o. o. z. Stubenrauch praví, že koreální dlužník, jelikož za splnění

smlouvy solidárně ručí, jest i solidárně zodpověden, kdežto roz. ze dne 24. ledna 1883 č. 819 sb. 9278 prohlašuje, že koreální dlužník za prodlení druhého zodpověden není. Dlužno však přisvědčiti názoru Stubenrauchovu, neboť kdo na se bře solidární ručení, musí míti též na paměti, že rovněž má nésti následky tohoto solidárního závazku a průtah spoluzavázaného napravití, neboť solidárně zavázání ručí »jeden za všechny a všichni za jednoho«.

7. Prominutí prodlení dlužníkov: Věřiteli přísluší ovšem právo následky prodlení dlužníkovi výslovně nebo mlčky prominouti, t. j. vzdáti se toho, nač následkem prodlení by měl nárok. Takové mlčky učiněné vzdání se obsaženo jest dle § 863 o. o. z. v bezvýhradném přijetí částečného plnění, v čemž zároveň jeví se prominutí průtahu ve příčině plnění zbývajícího (roz. ze dne 25. června 1857 č. 5845, sb. 401), a dále v prominutí nedodržení lhůty při přijetí opozděných splátek (roz. ze dne 15. dubna 1885 č. 2927 sb. 10524) atd.

III. Prodlení věřitelovo záleží v tom, že věřitel prodlévá s předsevzetím činností, které jest třeba ku splnění smlouvy.

1. Podmínky:

a) I tu platí zásada, že úmysl věřitelův nesmí směřovati ku zmaření smlouvy, nýbrž toliko k průtahu, jelikož by se pak dopustil porušení smlouvy.

b) O prodlení věřitele lze mluvití jen tenkrát, byl-li průtah způsoben jediné jeho zaviněním.

c) Prodlení věřitele nastává teprve tehda, když dlužník věřiteli plnění bez výsledku nabízel a

d) odmítl-li věřitel plnění neprávem.

e) Ovšem musí dlužník nabízetí plnění na příslušném místě a v náležitý čas (roz. ze dne 29. dubna 1886 č. 4497, časop. »Ger. Ztg.« r. 1886 č. 32).

f) Prodlení věřitelovo počíná teprve po uplynutí celého dne splatnosti (§ 933 o. o. z.; roz. ze dne 6. srpna 1872 č. 8241, sb. 4679).

2. Účinky prodlení věřitelova:

a) O. o. z. vytkl v § 1419 zásadu: »Zdráhal-li se věřitel placení přijmouti, nese toho nepříznivé následky«.

b) Dlužník může pak dotyčnou věc u soudu uložití, resp. za soudní uschování žádati, čímž zbaví se dlužník svého závazku a nebezpečí plnění věci přechází na věřitele (§ 1425 o. o. z.).

c) K otázce, zdali dlužník má právo v případě prodlení věřitelova s věcí jinak disponovati roz. ze dne 27. dubna 1871 č. 2726, sb. 4142 přisvědčilo, avšak neprávem, neboť prodlení věřitelovo dlužníka jeho závazku nezbavuje již vzhledem ku přesnému znění § 919 o. o. z. Ostatně uvedené rozhodnutí nesouhlasí s roz. ze dne 27. března 1878 č. 1371, sb. 6887, dle něhož dlužník jest povinen příslušnou věc vůbec i po prodlení míti připravenou k dispozici věřitelově.

d) Další následky prodlení věřitelova plynou z jednotlivých smluvních poměrů; tak na př. nájemce jest oprávněn od nájemné smlouvy odstoupiti, jestliže pronajímatel neudrzuje věc ve stavu k užívání způsobilém (§§ 1096, 1117 o. o. z.); objednatel práce jest povinen objednanému poskytnouti náhradu, prodlévá-li s přijetím práce (§ 1155 o. o. z.); při průtahu

v plnění umluvených záloh může objednaný pokračování v díle odepřít a náhradu žádati (roz. ze dne 13. července 1871 č. 13428, sb. 4227).

IV. Prodlení dle práva obchodního.

1. Prodlení kupujícího:

a) Je-li kupující s přijetím zboží v prodlení, nastoupí-li tedy u něho mora accipiendi, může prodavač především zboží si podržeti a povinnost jeho zboží s péčí řádného kupce opatrovati odpadá (čl. 343 odst. 1 obch. z.). Tím však zákon nechtěl říci, že by byl prodavač prost veškeré péče o prodané zboží od okamžiku, kdy kupující s přijetím jest v prodlení, nýbrž toliko, že od tohoto okamžiku neručí již za péči řádného kupce (viz »Protok. Norimberské« str. 621 a 622). Je-li kupec tudíž v prodlení, a chce-li se prodavač veškeré další zodpovědnosti za prodané zboží zbaviti nebo nechce-li ho vůbec u sebe podržeti, má od okamžiku prodlení kupcova právo na útraty kupcovy, na jeho účet a nebezpečí uložiti je ve veřejném skladišti neb u osoby třetí nebo je prodati a to v obojím případě bez intervence soudní, kteréž se dovolati prodavač ani povinen ani oprávněn není (čl. 343 obch. z., roz. nejv. s. dv. ze dne 14. července 1885 č. 8138, rep. ná. č. 127).

b) Je-li kupec v prodlení se zaplacením tržové ceny, záleží na tom, zdali prodavač zboží již odevzdal t. j. právnicky tradoval (Prot. str. 629) čili nic. Bylo-li zboží již odevzdáno, jest tu pak koupě na úvěr; prodavač má pak právo žádati dle všeobecných zásad toliko zaplacení tržové ceny s úroky z prodlení (6⁰/₀) (§ 1333 o. o. z.).

Nebylo-li však zboží ještě odevzdáno, může prodavač voliti mezi trojím právem a sice:

a) Buď může žádati splnění smlouvy t. j. převzetí zboží a zaplacení tržové ceny a zároveň náhradu škody pro opožděné plnění, nebo

β) může zboží šetře ustanovení čl. 343 obch. z. na účet kupujícího prodati a ohledně difference tržové ceny a náhrady škody na něm se hojiti, ve kterémžto případě ovšem musí vyhověti předpisu čl. 356 obch. z., nebo konečně

γ) může od smlouvy odstoupiti, jako by vůbec nebyla bývala uzavřena a tak zřekna se veškerého nároku na náhradu škody vyhnouti se odevzdání věci; i v tomto případě má průchod předpis čl. 356 obch. z. (čl. 354 obch. z.).

2. Prodlení prodatelovo.

Je-li prodatel s odevzdáním věci v prodlení, má kupec obdobně totéž trojí právo, jako v opačném případě prodavač, je-li kupec v prodlení. Materiálně ovšem jest toto právo kupcovo poněkud modifikováno následkem toho, že poškozený kupec nemá v rukou úhradního předmětu jako prodavač. Dle toho může kupec buď

a) žádati splnění smlouvy, tudíž odevzdání zboží a náhradu škody prodlením jemu způsobené (čl. 355 obch. z.), nebo

b) toliko náhradu škody (čl. 283 obch. z.), nebo konečně

c) od smlouvy naprosto odstoupiti.

3. Účinky prodlení kontrahentova při tržových smlouvách, při nichž doba dodání přesně stanovena není, nastupují teprve tehdy, když kontrahent, kterýž místo splnění žádati chce náhradu pro nesplnění nebo chce od smlouvy odstoupiti, napřed druhému kontrahentu to oznámí, a při tom mu, pokud povaha obchodu to dovoluje, ještě poskytnouti dle

okolností přiměřenou [lhůtu k dodatečnému plnění (čl. 356 obch. z.); o tom, zdali purgatio morae jest možna, rozhoduje povaha obchodu. Při fixních obchodech (viz tento čl.) čl. 356 obch. z. neplatí. Chce-li prodavač zboží prodati a náhradu škody žádati, není k tomu třeba předběžného oznámení ani poskytnutí lhůty k dodatečnému plnění (čl. 357 obch. z.).

Moratorium (příročí).

I. Pojem.

Moratorium v nejširším slova smyslu jest povolení lhůty ke splnění závazku, jež se uděluje dlužníku nezpůsobilému k placení (insolventnímu). Moratorium od sečkání liší se tím, že toto jest povahy soukromoprávní závisející od vůle věřitelovy, kdežto povolení moratoria v zákonných případech často na vůli věřitelově jest nezávislé.

Moratorium jest původu římského. Udělovalo se císařským reskriptem a to nejvýše na 5 let (litterae quinquenales) dlužníku, který, ačkoli má dostatečné jmění k uspokojení věřitelů, beze své viny upadl v tíseň finanční, tak že okamžitě nemůže závazkům svým dostáti. Institut tento přejalo též právo německé; říšský polic. řád z r. 1548 ustanovil, že státní moc moratorium může udělit dlužníku jedině v případech nezaviněných nahodilých nehod.

II. V rakouském právu udělování moratorií, o nichž jedná 32. hlava jos. s. ř. v §§ 353—361, bylo zrušeno. Soudní řád počítá moratoria, jak plyne z nadpisu 32. kapitoly, k případům příročí (Stillstände). Vyskytují se však ještě jiné druhy příročí, které dle zákonných předpisů mají vliv na procesné řízení; neboť mohou během sporu nastati okolnosti, kteréž některé straně na delší dobu nebo na vždy zabrání v posavadní procesné činnosti pokračovati. Soudní řád nesmí nedbati takovýchto okolností, neboť řízení spočívající na zásadě oboustranného slyšení pozbývá svého nejpodstatnějšího základu, jakmile některé straně stane se nemožným další účastenství ve sporu; zákon resp. soudce musí tudíž o to pečovati, aby nebylo pokračováno ve sporu proti straně, které neodvratnými příhodami v další procesné činnosti bylo zabráněno. Takové případy jsou:

1. Smrt sporné strany; tím nastoupí samo sebou příročí v zahájeném procesu. Řízení musí býti přerušeno, aby pro pozůstalost byl zřízen opatrovník. Byla-li však sporná strana zastoupena advokátem, nepřeruší se řízení, poněvadž jeho plná moc obsahuje též clausulam heredum buď výslovně nebo ze zákona (§ 316 s. ř.).

2. Řízení se přeruší, nastane-li změna v osobě zástupce nesvéprávné strany procesné, tak ku př., jestliže poručníku byl jeho úřad odňat, jestliže otec zemřel nebo otcovské moci byl zbaven, jestliže jest třeba zřídití kolisního kurátora atd.

3. Dle ustanovení § 7 konk. ř. se proces přeruší vyhlášením konkursu, jde-li o nároky, jež podléhají povinnosti ohlášení v konkursu, a to třebaž spor již k rozhodnutí byl zralý. V řízení proti úpadci v první instanci zahájeném nemůže býti pokračováno, byť i nárok se obmezoval na jmění v konkursní podstatu nenáležející (roz. ze dne 24. září 1878, č. 10.937, sb. 7153). Přerušeni působí i naproti společníkům v rozepři kridatáře; proti nim však může řízení po likvidačním stání u procesného soudu býti opět zahájeno (roz. ze dne 29. května 1889 č. 4460, časop. »Ger. Halle« 1889 č. 27; ze dne 12. prosince 1883 č. 14.157, sb. 9696;